

סיכום

המאזן האסטרטגי של מבצע 'צוק איתן' השגת התכלית האסטרטגית באופן מהיר ויעיל ובעלות נמוכה יותר

עמוס ידלין

שלוש מערכות בין ישראל לחמאס הסתיימו ב"תיקו אסטרטגי א-סימטרי". מחד גיסא, אין ספק שחמאס הוכה צבאית בקיץ 2014 ונכשל בהשגת יעדיו האסטרטגיים, אך מאידך גיסא הוא שרד את המערכה מול צה"ל, החזק בצבאות המזרח התיכון, וגם אחריה הוא דבק במאבק המזוין, אינו מוותר על נשקו, מסרב לקבל הגבלות על התעצמות עתידית ומעמדו בזירה הפלסטינית התחזק. ראוי כי החשיבה האסטרטגית הישראלית ביחס לכל אלה תתמקד במאמץ להשיג תוצאה אסטרטגית טובה יותר בסיבוב הבא. חמישים ימים נמשך סבב העימות השלישי בין ישראל לארגון הטרור חמאס, ובסופו היה ההישג הישראלי העיקרי "הפסקת אש ללא הישגים לחמאס". גם אם נגררה ישראל למערכה ולא יזמה אותה – ראוי היה למנף את הדבקות של חמאס בהמשך המערכה, ולהגיע לתכלית אסטרטגית טובה יותר.

מערכה זו, 'צוק איתן', התנהלה בניגוד גמור לתפיסת הביטחון הישראלית המסורתית: הרתעה, התרעה והכרעה. העוצמה הישראלית ותוצאות העימותים הקודמים לא הרתיעו את חמאס מהמערכה. לא הייתה התרעה מודיעינית ואסטרטגית על העימות הקרב, כפי שהוכיחו הקיצוץ בתקציב הביטחון, צמצום אימוני המילואים ועצירת טיסות חיל האוויר. בעימות עצמו לא הושגה הכרעה. ברור כי לא ניתן ליישם את תפיסת הביטחון המסורתית בכל מערכה או סבב עימות, אך חשוב שהיא תהיה מסגרת התייחסות רצויה להנהגה הביטחונית הישראלית. צה"ל חייב לחתור ולפתח תפיסת הפעלה שתאפשר מימוש תכליות אסטרטגיות, התואמות ככל האפשר את תפיסת הביטחון העדכנית של מדינת ישראל. רק "רגל ההגנה" (אשר נוספה לתפיסת הביטחון בהמלצת ועדת מרידור מ-2005/6) עמדה באופן ראוי במבצע 'צוק איתן'. עם זאת, הצלחת ההגנה הביאה עמה התרחקות מרכיבים נוספים, חשובים ביותר,

בתפיסת הביטחון המסורתית: מערכה קצרה; הכרעה ברורה; העברת המלחמה לשטח האויב. חיזוק ההגנה הוביל גם להתעלמות מעקרונות המלחמה הקלאסיים: יוזמה והתקפות; תחבולה; ריכוז מאמץ; הוצאת האויב משיווי משקל; רציפות והמשכיות. מנגד, יש הגיון רב בטענה שלא נכון לבחון מערכה מהסוג של 'צוק איתן' על פי תפיסת הביטחון המסורתית או עקרונות המלחמה של צה"ל. קשה מאוד להרתיע ארגון טרור, וודאי שקשה להכריעו במלחמה קצרה. כאשר המבצע האחרון נמדד ביחס לשלוש השנים הראשונות והקשות של האנתיפאדה השנייה ולגלי המחבלים המתאבדים שקטלו מאות חיילים ואזרחים בישראל, 'צוק איתן' היה מערכה קצרה בעלויות סבירות. אפילו ארצות הברית, המעצמה הגדולה בעולם, לא הצליחה במשך עשור להכניע את הטליבאן באפגניסטן, להכריע את אל-קאעדה במערכה גלובלית נגד הטרור או למגר את הטרור הסוני והשיעי בעיראק. עם זאת, בעשור שלאחר 11 בספטמבר 2001 לא נורו רקטות על וושינגטון וניו-יורק...

בעולם העימותים הא-סימטריים חלים כללי מלחמה אחרים. מאמר זה יעסוק במתח שבין הצורך לנסות לשמר את תפיסת הביטחון הקלאסית של מדינת ישראל, לבין אופייה השונה של מלחמה מול ארגון מדינת-למחצה, שהוא "דל-חתימה" ומסתתר מאחורי אזרחי מחד גיסא, אך בעל אחריות מדינתית ויכולות צבאיות מרשימות, מאידך גיסא.

הטיעון המרכזי בחיבור זה הוא שחמאס בעזה אינו ארגון טרור קלאסי ואינו מדינה נורמלית – הוא מוגדר על פי הגדרה חדשה של ארגון היברידי המכיל רכיבים של שתי התצורות, ולכן במאבק עמו יש ליישם הן רכיבים מתורת הביטחון הקלאסית והן רכיבים ייעודיים למלחמה בארגוני טרור לא-מדינתיים. חלק גדול מעקרונות המלחמה תקף גם למלחמה מול ארגון מסוג זה, אך האתגר המרכזי הוא לזהות את רכיבי המערכה הנכונים אל מול איום היברידי, ולהכין להם פתרונות צבאיים שיביאו ליעדים הבאים: יתרון מדיני ברור בהסדרה שאחרי המערכה; חיזוק משמעותי של ההרתעה; קיצור המערכה; הקטנה ניכרת של העלות; מזעור הנזק למעמדה הבינלאומי של ישראל; הימנעות מהסלמת המערכה לזירות נוספות.

חלק מההיבטים השליליים מבחינת ישראל במערכה האחרונה נבעו, באופן פרדוקסלי, מההצלחה היחסית של מבצע 'עמוד ענן'. ידוע כי מי שמנצח במערכה ונח על זרי הדפנה – יש לו פחות מוטיבציה ללמוד, לתחקר ולהכין פתרונות טקטיים ודוקטרינריים לסיבוב הבא. נראה שחמאס היטיב ללמוד את לקחי 'עופרת יצוקה' ו'עמוד ענן', והכין כלים מערכתיים ופתרונות טקטיים לנטרול מרבי של היתרונות הישראליים, כפי שבאו לידי ביטוי במערכות הקודמות, ובמרכזם יתרון מודיעיני ויכולת פגיעה מדויקת. בפרסום מסכם של המכון למחקרי ביטחון לאומי, שנערך במאוס 2012 בעקבות מבצע 'עמוד ענן', כתבתי והמלצתי על הצורך לתחקר וללמוד תריסר

סוגיות מרכזיות, ובראשן כישלון ההרתעה, אי-הטיפול בהתעצמות הצד שכנגד, הצורך בהבנה עמוקה יותר של הא-סימטריה בין יעדי הצדדים והגדרת ה"ניצחון" השונה שלהם, וגיבוש מענה לא-סימטריה זו.

אמירה שנכללה בהמלצה זו תקפה גם היום: "גם אם צה"ל ומדינת ישראל מעריכים שניצחו במערכה, חשוב שהצד הישראלי יתחקר את שמונת ימי הלחימה [מבצע 'עמוד ענן']. מדובר בתחקיר ולא בחקירה – בתחקיר מחפשים את הדרך לניהול טוב יותר ונכון יותר של המערכה הבאה, בחקירה מחפשים את האשמים. הדרג המדיני יכול למנות "ועדת וינוגרד" פנימית משלו – לא תחת לחץ ציבורי ותקשורתי וללא ציפייה שייערפו ראשים, או שבכיר מדיני או צבאי יודח. כך גם יכול הרמטכ"ל למנות קבוצת אנשי מילואים בכירים שיבחנו את השאלות המערכתיות, האסטרטגיות, האופרטיביות והלוגיסטיות, הקשורות במערכה". המלצה זו, כך נראה, לא אומצה. בכך נעוץ אולי חלק מהבעייתיות של בחירת היעדים האסטרטגיים ותפיסת ההפעלה ליישומם במבצע 'צוק איתן'.

להלן עשר סוגיות ונושאים לתחקור ושאלות לבירור מעמיק, והפעם בעקבות מבצע 'צוק איתן'. רצוי לדון בסוגיות ובשאלות אלו בפורומים המתאימים במטכ"ל, במשרד הביטחון ובקבינט, ולתת להן מענה אסטרטגי, טקטי ואופרטיבי – בתפיסת ביטחון עדכנית ורלוונטית, בתפיסת הפעלה תואמת, בבניין הכוח ובהפעלתו.

1. **האם הבנו נכון את רציונל האויב ואת אופן קבלת ההחלטות בחמאס?** אי-אפשר לנסח תכלית אסטרטגית ללא הבנה עמוקה של היריב. ראוי לתחקר במקצועיות, ובמטרה לשפר את ההבנה לגבי הרציונל והאופן שבו התקבלו החלטות בחמאס. רק כך נבין מדוע לא ניתנה התרעה אסטרטגית על היחלשות ההרתעה שהושגה ב'עמוד ענן', ומדוע לא הייתה התרעה על הסבירות הגבוהה לסבב נוסף בקיץ 2014. נראה שלא הופנמה ההבנה כי חמאס ויתר על מדינה אסלאמית חמאסית בעזה, לנוכח מצבו הקשה מבחינה פוליטית ופיננסית עם שינוי המשטר במצרים. מסירת "מפתחות עזה" לממשלת האחדות עם פתח חזרה והגבירה את האטרקטיביות של האופציה הצבאית – ומשקלם של מפקדי הזרוע הצבאית עלה יחסית להנהגה המדינית בעזה. גם אם נכונה הטענה שחמאס עצמו לא התכוון להיכנס למערכה – חובה לחדד את ההבנה מדוע בכל זאת נגרר אליה. בנוסף, יש לברר לעומק את הסיבות לכך שחמאס סירב, פעם אחר פעם, לקבל הצעות להפסקת אש שהוצעו לו, ומדוע הפר אותן. הרי ניתן היה לצפות מארגון מורתע, שאינו מעוניין במערכה, כי ייעתר להפסקת אש בשלב מוקדם של המערכה; חמאס הסכים להפסקת אש רק בתום שבעה שבועות של לחימה.

2. **האם יעדי המערכה שהוצבו היו נכונים? האם היעדים היו מוגבלים מדי בתחילה ולא ריאליים בהמשך? למבצע 'צוק איתן' נקבעו בתחילתו שלושה יעדים צנועים:**

החזרת השקט לדרום; שיקום ההרתעה; פגיעה קשה בחמאס. אך שלושה יעדים אלה מהווים למעשה ממד שונה של אותו היעד: רק אם חמאס ייפגע בצורה קשה למדי הוא יורתע מהמשך הלחימה, וכך יוחזר השקט לדרום. את היעד הזה לא השיגו שישה שבועות של לחימה ואלפי תקיפות. רק בשבוע השביעי, כאשר נפגעו ראשי הזרוע הצבאית של חמאס וכאשר הותקפו בניינים רבי-קומות בעזה – הייתה הפגיעה בחמאס קשה במידה מספקת, הוא הורתע והשקט חזר לדרום. יש לתחקר אם הייתה יכולת להשיג יעדים אלה בשבוע הראשון או השני למערכה. בהמשך הוצב יעד השמדת המנהרות – שבו עמד צה"ל היטב. השאלה לתחקור כאן היא, מדוע לא הוצב יעד זה בשלב מוקדם יותר – מייד עם פתיחת המערכה. יעד נוסף הוצב וצורף ליעדי המערכה באמצע המבצע – פירוז הרצועה. זהו יעד חשוב וראוי, אך מהלכי המבצע לא תמכו ביעד שאפתני זה. לא היה שום סיכוי שחמאס יתפרק מנשקו מרצונו. לא מצרים, לא נאט"ו ולא כל שכן הרשות הפלסטינית, היו ויהיו מוכנים לבצע מהלך שצה"ל עצמו לא היה מוכן לבצע. נכון היה להציב יעד ריאלי יותר לשלב ההסדרה המדינית – "מניעת התעצמות חמאס לאחר העימות". יש לסכם את מניעת ההתעצמות לא עם חמאס, אלא עם בעלות-הברית של ישראל – מצרים וארצות הברית – ולמקד את ההסכמה עם בעלות-ברית אלו במניעת הברחות לרצועה ובלגיטימיות הפעולה מול אתרי ייצור ושיגור, וכן מול חפירת מנהרות תקיפה ברצועת עזה עצמה.

3. **האם הפרדיגמה של "שימור חמאס ככתובת" הייתה הנכונה? בקהילה הביטחונית והמדינית של ישראל התקבעה בשנים האחרונות הנחת יסוד, שלפיה שימור חמאס כריבון בעזה הוא אינטרס ישראלי. זאת, מכיוון שחמאס מהווה כוח שולט אחראי אשר גם ניתן להרתיעו. הנחה זו התחזקה בעקבות השקט היחסי ששרר בין ישראל לחמאס מאז מבצע 'עמוד ענן', לאחר שחמאס אכף בצורה אפקטיבית את שלטונו בכל השטח, תוך מניעת פעולה נגד ישראל על ידי ארגוני הג'האד האסלאמי "ועדות ההתנגדות", וגורמים חמושים אחרים. החשש בישראל היה שללא נוכחות חמאס ייווצר ואקום פוליטי בעזה, אשר ישמש כר פורה לפעילות מסוכנת אף יותר או ל"מדינה כושלת", כפי שאירע בסומליה ובלוב. פרדיגמה זו הובילה להפעלה מוגבלת, הדרגתית ולא-יעילה של הכוח, בניגוד לעקרונות המלחמה ובניגוד ליעד החשוב של קיצור זמן העימות. נכון היה לבחון פרדיגמה בעייתית זו מהסיבות הבאות: (1) חמאס הוכיח כי ארגון מסוכן לביטחון ישראל, בעזרת תמיכה איראנית וקטרית, מסוגל להקים מערך רקטות ומנהרות שאיים על מדינת ישראל באופן אסטרטגי. למחליפו של חמאס – אוסף ארגונים שילחמו זה בזה, אין יכולת לייצר איומים אסטרטגיים על ישראל באותו סדר גודל שייצר חמאס. (2) עם התמוטטות המדינה הסורית עלו חששות דומים לגבי הסכנה הטמונה בהיעדר**

שלטון מרכזי בגבולה הצפון-מזרחי של ישראל, אך איום זה לא התממש עד כה. המצב בגבול ישראל-סוריה יציב באופן יחסי, ולא התממשו ההערכות על "גלים של ג'האדיסטים" שיגיעו לתקוף את ישראל. (3) כאשר חמאס יודע מראש שישאל לא תאפשר לו ליפול, הוא פועל ותוקף את ישראל תחת חסינות מסוימת, המחלישה את העמדה הישראלית הן במישור הצבאי והן במישור המדיני. (4) חמאס מוחלש מאוד הוא תנאי להסדרה טובה לישראל ולאפשרות להחזיר באופן אפקטיבי את הרשות הפלסטינית לרצועה. רק פגיעה בחמאס תוך השתחררות מהפרדיגמה הדואגת לשרידותו הייתה מאפשרת את מידת ההחלשה הרצויה להסדרה מדינית טובה לאחר המבצע.

4. כיצד מגדירים ניצחון, ומהו המושג הנכון כאשר המושגים 'ניצחון' ו'הכרעה' נראים רלוונטיים פחות? בעבר, הניצחון במלחמות היה ברור: כיבוש שטח של האויב והשמדת צבאו. במובן זה, ככל שמדובר במערכת 'צוק איתן', לא הושג ניצחון על ידי אף אחד מהצדדים. ואף על פי כן, שני הצדדים טענו בתום המערכה ל"ניצחון". מצד אחד, אין ספק שישראל ניצחה מבחינה צבאית והשיגה את מרבית היעדים הצנועים שהגדירה לעצמה. חשוב לציין שישראל שללה מחמאס את שתי היכולות הצבאיות האסטרטגיות שבנה מאז 'עמוד ענן' – הרקטות ארוכות-הטווח, שהאפקטיביות שלהן הייתה מזערית בזכות מערכת 'כיפת ברזל', והמנהרות ההתקפיות, שנהרסו על ידי צה"ל. אך מנגד, גם לחמאס יש "סיפור ניצחון", המתבסס על כך שהתמודד בהצלחה עם הצבא החזק ביותר במזרח התיכון, שיגר רקטות במשך 50 יום לכל שטח ישראל, הסיג את צה"ל מגבול הרצועה, פגע בכלכלת ישראל, הביא לסגירת שדה התעופה שלה ורוקן את היישובים ב'עוטף עזה' ממרבית התושבים. כן הראה חמאס לעם הפלסטיני שההתנגדות המונית לא נוצחה, נשקו של חמאס נשאר עימו ודרכו עדיפה על הדרך המדינית של פתח. הכרעה במערכה מודרנית מושגת במידה רבה במישור התודעתי, וכדי לצבור הישגים במישור התודעתי יש להפעיל את הכוח בדרכים ששיגו את האפקט הדרוש גם במגבלות העימות הא-סימטרית. הפעלת כוח באופן יצירתי ומפתיע, מעבר לציפיות האויב, תוך שילוב אפקטיבי של דיפלומטיה ומינוף יעיל של העניין מצד כלי התקשורת, יכולה ליצור אפקט הכרעה גם במרחב הלחימה המודרני ומול אויב היברידי, המשלב "חתימה נמוכה" של ארגון טרור עם אחריות ותצורה מדינית.

הישג צבאי חד-משמעי יוצר תנאים להשגת יעדים מדיניים. מוקדם לשפוט מי ניצח בזירה המדינית – זאת נוכל להעריך רק עם הבנת ה"הסדרה" שעדיין לא סוכמה. ואם לא תושג הסדרה פורמלית, נוכל לשפוט זאת על פי ההסדרה בפועל – האם תושג הרתעה ויושג שקט, ולכמה זמן; האם חמאס יחזור להתעצמות צבאית, ומה יהיו תוצאות המערכה בראייה רחבה יותר של יחסי

הישג צבאי חד-משמעי יוצר תנאים להשגת יעדים מדיניים. מוקדם לשפוט מי ניצח בזירה המדינית – זאת נוכל להעריך רק עם הבנת ה"הסדרה" שעדיין לא סוכמה. ואם לא תושג הסדרה פורמלית, נוכל לשפוט זאת על פי ההסדרה בפועל – האם תושג הרתעה ויושג שקט, ולכמה זמן; האם חמאס יחזור להתעצמות צבאית, ומה יהיו תוצאות המערכה בראייה רחבה יותר של יחסי

ישראל והפלסטינים; מה תהיה ההשפעה על זירות לחימה פוטנציאליות עתידיות, וכן על מעמדה הבינלאומי של מדינת ישראל.

5. **האם אפשר היה לעצב "אסטרטגיה שלישית"? הדיון הציבורי, התקשורתי**

והפוליטי בישראל דן בשאלה, האם נכון לחתור להפסקת אש בעזה כיעד המבצע – הייתה זו עמדת ראש הממשלה ושר הביטחון – או לחתור לכיבוש של עזה ולמיגור חמאס – כעמדת שר החוץ. נעדרה מהדיון ה"אסטרטגיה השלישית" – פגיעה קשה יותר בחמאס, בדגש על הזרוע הצבאית ומאחזי חמאס בעילית החברתית של עזה, ערעור ביטחונו ויכולותיו על ידי סדרה מתמשכת ומפתיעה של מהלכים קרקעיים ואוויריים, שונים מהאופן הצפוי מראש שבו הופעל צה"ל: (1) כניסה קרקעית ממוקדת לאזורי הליבה של חמאס באמצעות צוות קרב מיוחד, ללא יעד של כיבוש כלל הרצועה. כניסה קרקעית מסוג זה יכלה להתרחש ממספר כיוונים לא צפויים. (2) פגיעה ממוקדת בראשי חמאס, כבר בשלבי הלחימה הראשונים. (3) מבצעי כוחות מיוחדים לפגיעה, או מעצר של ראשי חמאס או פגיעה ביכולות אסטרטגיות שלו. לא היה זה נכון לדון ביכולות הקרקעיות של צה"ל במונחים של "הכול או לא כלום", אלא דווקא לחפש דרכים יצירתיות לפגוע בחמאס באופן אפקטיבי ומהיר. באסטרטגיה השלישית קיימת תכלית עיקרית שונה הכוללת הסדרה טובה יותר לישראל, כשבמרכזיה אי-התעצמות עתידית של חמאס. החלשת חמאס הייתה צריכה להיות כזאת, שלא תותיר ספק בקרב העם הפלסטיני בכך שדרכו האלימה של חמאס לא תקדם את יעדיו הפוליטיים.

6. **כיצד לשמר את ההישג החשוב של מניעת הסלמה אזורית? חשוב ביותר לייצר**

סביבה אזורית תומכת למהלך ישראלי מול ארגון טרור מדינת-למחצה. חשוב עוד יותר שמהלך צבאי בעזה או בלבנון לא יסלים לעימות אזורי עם מצרים, ירדן, סוריה או איראן. מבחינה זו, 'צוק איתן' נוהל היטב – 50 ימים שבהם הייתה פעילות צבאית של ישראל באוויר, ביבשה ובים, והעימות הוכל היטב ללא הסלמה צבאית לזירה נוספת, כמעט ללא לחץ בינלאומי ותוך מילוי מתמיד של "מצבר הלגיטימציה" באמצעות היענות חוזרת ונשנית להצעות להפסקת אש. מעולם לא ניהלה ישראל מערכה כזו, שבמהלכה מדינות האזור ובראשן מצרים ראו עין בעין את פעילותה מול חמאס ונתנו לה גיבוי, בגלוי או בערוצים חשאיים.

עם זאת, יש לזכור שתי נקודות חשובות – א. העולם הערבי הפריד בין הסכמתו לפגיעה קשה במחבלי חמאס לבין גינוי חד-משמעי של הפגיעה באזרחי עזה התמימים. ב. התמיכה בפעילות ישראל הותנתה כנראה באי-ביצוע מהלך קרקעי – שלגביו יש רגישות גבוהה יותר בעולם הערבי. חובת גורמי ההערכה, צמרת הצבא והדרג המדיני לשאול את עצמם בכל יום לחימה: האם המערכה עדיין מוגבלת לזירה אחת, ומה נכון לעשות כדי שלא תסלים לזירות נוספות?

7. כיצד נכון לנהל את הטיפול בהתעצמות ובטפטוף שבין הסבבים? "החטא הקדמון"

של ההסדרות הקודמות מול חמאס והקהילה הבינלאומית, אחרי 'עופרת יצוקה' ו'עמוד ענן', היה בכך שלא הוסדר נושא ההתעצמות של חמאס בצורה אפקטיבית. בנוסף, לא הייתה תגובה בעוצמה מספקת לחידושו של "טפטוף" האש מעזה. משום כך בנה חמאס מחדש את כוחו, ושב לחדש את הירי על ישראל כעבור זמן קצר. אם ישראל אינה רוצה למצוא את עצמה בעימות נוסף תוך שנה-שנתיים עם חמאס, ראוי לתחקר את כישלון מניעתה של ההתעצמות בעבר, ואת רפיון התגובה לירי על מדינת ישראל. יש למצוא מנגנונים שיאפשרו לישראל בעתיד, תוך שיתוף פעולה עם מצרים והקהילה הבינלאומית, לאכוף מניעה אפקטיבית של התעצמות ברצועת עזה. ברור כי יעד זה לא יושג מתוך שיחות ההסדרה העקיפות בקהיר, ולכן יש להגיע להסכמה בין ישראל לבין בעלות-בריתה העיקריות, עם אפשרות של העברת החלטה במועצת הביטחון, אשר תשמר בידי ישראל את חופש הפעולה נגד פעולות התעצמות של חמאס במישור הרקטי, המנהרתי, או בכל דרך אחרת. כמו כן, יש לוודא שמנגנון שיקומה של רצועת עזה לא יהיה כסות להתעצמות מחודשת של חמאס. יש לוודא שחומרים דו-שימושיים ישמשו ליעדם האזרחי בלבד. ראוי שהאסטרטגיה המובילה תהיה "הקלת המצור הכלכלי והאזרחי והידוק המצור על ההתעצמות הצבאית". הרעיון של שיקום כלכלי ואזרחי של עזה יעזור גם לבסס הרתעה – העלאת מחיר ההפסד של החמאס בעימות עתידי. יש לבסס סטטוס קוו שבו חמאס לא מתעצם, ושב בניין כוח ו/או "טפטוף" של ירי מעזה אינו לגיטימי, והוא מעניק לישראל לגיטימיות מרבית לפעולה שתכליתה ביסוס הרתעה אפקטיבית, ומניעת בנייה מחודשת של כוחו הצבאי של חמאס.

8. כיצד למנוע עימותים מיותרים עם בעלת-הברית החשובה ביותר – ארצות הברית?

הברית? ארצות הברית היא בעלת-הברית החשובה, המשמעותית ולפעמים היחידה של ישראל. ב'צוק איתן' הגיעה ישראל לעימותים מיותרים עם ארצות הברית. התסכול שנבע מקטיעת המשא ומתן בין ישראל לפלסטינים מספר שבועות לפני תחילת העימות בזירת עזה, וכן אי-האמון המתמשך בין הממשלים בווינגטון ובירושלים, חייבו תשומת לב רבה יותר לגיבוש הבנות ולמציאת שפה משותפת בין המדינות ביחס להתרחשויות. ווינגטון תמכה בצורה חד-משמעית בזכותה של ישראל להגנה עצמית. עם זאת, כמו בעולם הערבי – ווינגטון לא יכלה לקבל את היקף הנפגעים הלא-מעורבים ולהישאר אדישה לדיווחי התקשורת הקשים מעזה. במקום לחזק את התקשורת וההבנות בין המדינות, עסקו חלק מהפקידים הבכירים ואפילו הדרגים המדיניים בשתי המדינות בתדרוכים שליליים ובהדלפות בעייתיות. על כן, בכל מערכה עתידית שבה תהיה ישראל מעורבת, יש להבהיר ציפיות, כללי

פעולה, ערוצים להשגת הסדרות מדיניות וקווים אדומים של שתי המדינות. זאת, תוך תשומת לב רבה לצורך לשמר את הברית האסטרטגית החשובה ביניהן.

9. האם אנו מפיקים את הלקחים הנכונים להתמודדות עם חזבאללה, סוריה ואיראן?

אסור שהמענה ההרמטי כמעט של 'כיפת ברזל' ייצור אשליה שהעורף יהיה מוגן באותה מידה מפני איום מצפון. לאויביה האחרים של ישראל יכולת טילים וכלי-טיס בלתי-מאוישים נרחבת בהרבה, מדויקת יותר ועם ראשי נפץ כבדים יותר. לכן, חובה להבין את שוני האיום ולתת לו מענה שונה – ובעיקר להתאים את ציפיות הציבור, כדי למנוע פגיעה קשה במורל ובתפקוד כאשר רמת המענה תהיה שונה מזה של 'צוק איתן'. אמנם, המענה לאיום הטילים והרקטות מצפון וממזרח מסובך ומורכב יותר, אך הוא בהחלט אפשרי, אם נערכים אליו בצורה נכונה. ניסיון של חזבאללה לכבוש שטח בצפון גם הוא לא יהיה הפתעה מודיעינית – ראשי חזבאללה דיברו על כך בהופעות פומביות. אך מי שמצפה שהאויב יגיע רק ממנהרות, חייב להניח שגבול לבנון מאפשר מעבר מעל פני הקרקע, באזורים צפופי צמחיה – שלאויב יהיה נוח יותר להגיע מהם מאשר דרך מנהרות. האויב למד גם את יכולות חיל האוויר לגרום נזק אדיר לאלפי מטרות, את הספקי התקיפה המרשימים, את היכולת לפגוע בתשתיות מדינתיות, את הטנקים המוגנים היטב ב'מעיל רוח' ואת היכולות המתקדמות האחרות של צה"ל. חשוב להבין שגם אם ההרתעה בצפון חזקה מאוד מאז 2006, היכולת של חזבאללה להצטייד במערכות מתקדמות ולמצוא דרכים כדי לנסות לנטרל את היתרונות הצה"ליים מחייבת חשיבה מעמיקה, והקדמתו בצעד נוסף.

10. כיצד לשבור את "התיקו האסטרטגי הא-סימטרי"? מושג זה נטבע על ידי כותב

שורות אלה בתום השבועיים הראשונה של המערכה, שבמהלכם צה"ל לא הצליח לכפות הפסקת אש על חמאס, ולא הצליח להשיג את אותו יעד צנוע שקבע הקבינט – "שקט תמורת שקט". למרות מספר המטרות שהותקף ועוצמת האש שהונחתה על מטרות הטרור בעזה, היה ברור שהמכות שנחתו על חמאס לא השיגו את האפקט הרצוי, ובעיקר שהזרוע הצבאית של חמאס לא נפגעה, והציבור בעזה לא הפעיל על הארגון לחץ להפסיק את האש. מנגד, היו לחמאס הישגים תודעתיים חשובים – הירי המתמשך לכל הטווחים במדינת ישראל, הרצת מיליוני ישראלים למקלטים, הפגיעה בחיילי צה"ל בשטחי הכינוס ובמגדל השמירה בנחל עוז, העלות הכבדה על הכלכלה הישראלית (מוערכת ב-20 מיליארד דולר) וערעור תחושת הביטחון ב'עוטף עזה' – עד כדי נטישת חלק גדול מאוכלוסיית החבל את האזור. חמאס, כאמור, הצליח בראייתו לעמוד 50 יום מול צה"ל – הצבא החזק במזרח התיכון. בלב המענה ל"תיקו האסטרטגי הא-סימטרי" נדרש להשתחרר מהפרדיגמה של שימור חמאס ככתובת, המטילה מגבלות על הפעלת הכוח, ויש לחזור להפעלת כוח

המכילה רכיבים חדשניים של הפתעה, תחבולה ותמרון אל מרכזי כובד חשובים של האויב. לא יהיה זה נכון לחזור על דפוס ההפעלה של הכוח כפי שהתבטא בשלושה הסבבים האחרונים מול חמאס. האתגר של צמרת צה"ל ומערכת הביטחון הוא לייצר תוכניות אופרטיביות וכלים מבצעיים החורגים מהפעלת אש מנגד, שיוכלו להשיג תכליות אסטרטגיות משמעותיות יותר מהפסקת אש, בזמן קצר יותר.

סיכום

חמאס ברצועת עזה אינו האיום המרכזי על מדינת ישראל וביטחונה. איראן, הנמצאת על סף גרעיני עם יכולת פריצה קצרה לפצצה, נותרה האיום המשמעותי ביותר על מדינת ישראל. חזבאללה הוא האיום הצבאי השני בחומרתו וסוריה, למרות מלחמת האזרחים, גם היא איום בסדרי גודל משמעותיים יותר מחמאס. צה"ל התמודד בקיץ 2014 עם החלש באויבי מדינת ישראל. ואף על פי כן, היעדים הצנועים של מבצע 'צוק איתן' הושגו בזמן ארוך מדי, בניגוד לתפיסת הביטחון הישראלית. המחיר ששילמה הכלכלה הישראלית, הפגיעה המתמשכת ביישובי קו העימות, סכנת ההסלמה האזורית, החשש מטעות מבצעית עם משמעות אסטרטגית וכן הפגיעה ביחסי ישראל עם מדינות העולם – מחייבים כולם הכרעה ברורה יותר וקיצור המערכה. אמירה זו נכונה גם מול הבנת הצורך ב"סבלנות אסטרטגית", הנגזרת ממגבלות הפעלת הכוח בסביבה הא-סימטרית.

יש להמשיך לעסוק בעדכון תפיסת הביטחון לנוכח האיום ההיברידי, במקרה של עימות תחום ברצועת עזה וגם ל"מקרה הכול". העימות הבא עם חמאס בעזה יכול להגיע בו-זמנית עם עימות בצפון עם חזבאללה ו/או סוריה ואיראן. אסור להגדיר ש"ניצחנו בצוק איתן", וכך להזניח את אתגר התחקור והלמידה. גם הסוגיה האיראנית תחזור לכותרות לקראת 24 בנובמבר – מועד סיום השיחות בין איראן למעצמות – ו"העסקה הרעה" המסתמנת עם איראן. לא ייתכן שלא יהיה למדינת ישראל ולצה"ל מענה משוכלל יותר ומוחץ יותר לאיום הטרור מעזה. לקראת העימות הבא, חובה לפתח כלים אמל"חיים, דוקטריניים ומערכתיים, שיאפשרו מערכה קצרה יותר והכרעה ברורה יותר – שלא יהיה ספק כי איננה "תיקו אסטרטגי". עלינו לכוון להכרעה צבאית, גם ללא מיטוט חמאס וכיבוש מלא של עזה, אך עם פגיעה קשה מאוד ביכולותיו והישגים צבאיים ברורים. הכרעה כזאת תאפשר השגת היעדים המדיניים, ובראשם אי-ההתעצמות של חמאס, הרחקת העימות הבא למשך זמן מרבי – גם בזכות שלילת יכולות האויב וגם בזכות השפעה על כוונותיו (השגת הרתעה), ומעל לכול – השגת הבנה פלסטינית מעמיקה כי דרך הפעלת אלימות לא יושג יותר ממה שניתן להשיגו במשא ומתן.